

Ф И Л О Л О Г

часопис за језик, књижевност и културу
VI 2015 11
универзитет у бањој луци
филолошки факултет

Саша Д. Кнежевић
 Универзитет у Источном Сарајеву
 Филозофски факултет

УДК 398(=163.41)(048.83)
 DOI 10.7251/fil1511289k

БИЉЕ ЗА ЛИЈЕК ОД ЗАБОРАВА

Биље у традиционалној култури Срба: приручник фолклорне ботанике I и II, Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, 2013–2014.

Књиге *Биље у традиционалној култури Срба: приручник фолклорне ботанике I и II* јединствен су и значајан издавачки подухват Филозофског факултета из Новог Сада. Из *Најомене приређивача* сазнајемо да је овај зборник првобитно замишљен као приручник за полазнике Летње школе српског фолклора *Биље у српском фолклору и народној књижевности: значења и функције* у организацији овог факултета и његовог Одсека за српску књижевност. Свакоме ко га прочита јасно је да је далеко превазишао своју првотну намјену, али и да му и те како одговара одредница *приручник* дата у поднаслову. Овога су свјесни и приређивачи који у својој *Најомени*, скоро се извињавајући читаоцима и уопште корисницима овог *приручника* напомињу: „Радови у књизи, међутим, по ширини захвата у грађу и литературу, као и по приступима резултатима, надилазе своју иницијалну намену и представљају мале студије о проблемима којима се баве, док су у целини заправо назнака својеврсне етике и поетике флоре у традиционалној српској култури и тако их је такође могуће посматрати.“ (2013: 157).

Први том објављен 2013. године доноси девет радова објављених двојезично на српском и енглеском језику. Од девет ауторки њих седам се јавља и у другом тому, што је добро за систематичност изучавања појединих феномена. Наиме, неријетко се ауторке у другом прилогу у знатној мјери наслањају на свој текст из првог зборника, што нам потврђује да су све те „мале студије“ резултати знатно ширег и студиознијег изучавања у радовима назначених феномена.

Јасмина Јокић, уједно и једна од приређивача прве књиге, чији текст *Светло и демонско дрвеће у српској фолклорној традицији* отвара први том, у другој се појављује као аутор текста *Исцелилићевска моћ светио дрвећа*. Ово јасно указује да ауторка своје истраживање наставља и продубљује, уосталом и она сама свој претходни рад подбраја у обимној литератури, те да се у трећем тому можемо надати даљњем проницању у централну тему њеног истраживачког рада.

Зоја Карановић, која је у коауторству приредила први *приручник*, а на другом је потписана као самостални приређивач, у првом зборнику се представља прилогом *О здравцу (миш, мајица, обред, поезија)*, а у наредном је самостални аутор рада *Ој куйино свиндукињо, суво дрвце силовитио – значења и функције куйине у традиционалној култури Срба и Словена*, али и заједно са Весном Ђукић као коаутор веома драгоцјеног завршног прилога *Песме с моштивима биља и расишња (забележене у шорлачким селима око Белој Тимока)*. Оба самостална рада Зоје Карановић могу послужити као прототипске студије у некој будућој обимној студији о мјесту и функцији биља у српској традиционалној култури. О обје биљке дате су јасно и прегледно све основне функције које се могу пронаћи у српској традиционалној културној баштини по обрасцу из наслова првог рада, дакле, митске, магијске, обредне и оне које са свим своји поетичким особеностима носи усмена поезија, посебице лирска.

Мада би се наизглед могло тумачити да не постоји заједничка нит између два рада Данијеле Поповић *Крушка у традиционалној српској култури и усменој прози и Расишње и*

биље у демонолошким предањима, ишчитавањем оба увиђамо да је и крушка у народном предању, поред тога што је „станиште добрих богова“ уједно и дрво „које је демонско, зло, на коме живе разна демонска бића која прете и повређују човека“. Управо је неким од тих оностраних бића и посвећен рад из друге свеске у којима она настањују различите биљке које самим тим, као и крушка „могу бити демонске и божанске“, управо стога што су дио једног „традиционалног модела света у коме биљке представљају дио живе природе“ (2013: 38).

Допринос Татјане Вујновић огледа се кроз двије студије *Функције и значење биља у сваштовским њесмама Вукове збирке и Употреба биља у ритуалима око рођења дејетца на примеру источне Србије*. Док је у првом раду ауторка користила примјере из класичне Вукове збирке лирски народних пјесама у другом је грађу прикупљену у 19. и 20. вијеку обогатила и примјерима из савремене фолклористичке праксе, закључивши „да су се биљке пре свега користиле у ритуалном чишћењу детета и породице као магијско средство којим се отклања или место где се шаље нечисто“ (2014: 108).

Снежана Самарџија је у првом зборнику присутна са студијом *Из хербарјума српских народних њриповедака (веровања о биљкама и жанровски системи)* коју започиње својеврсним упозорењем како „За разлику од лирике, гдје је флора активан структурно-семантички сегмент, дрвеће и траве, воће и цвеће имају другачије функције међу врстама предања и приповедака“ (2013: 55), поткрепивши свој став на примјерима различитих прозних жанрова усмене књижевности шаљиве приче и новеле, басне, бајке којој је и посвећен највећи дио рада. У другом њриручнику ауторка је иницијалног текста *Танковрха јела и зелен бор. Најомене уз зимзелено дрвеће у народној њоезији*. Упућујући на то да јелово дрво „може бити свети храм под чијим се окриљем упућује молитва Богу и свецу – претку заштитнику“ (2014: 9) ауторка показује на различиту функцију зимзеленог дрвећа не само у епској и лирској поезији, него и унутар појединих врста с обзиром на мјесто њиховог помињања у пјесми, јунаке уз које се помињу и слично.

Биљана Сикимић је за први зборник приложила веома занимљиву студију *Како чишћење зајонетике: еројски свей културних биљака* закључивши како „Опцене конотације имају углавном плодови јестивих биљака“ (2013: 86), при чему условљено својом морфологијом, једне упућују на мушке, а друге на женске атрибуте. У другој свесци Биљана Сикимић прилаже два текста, први је веома драгоцјена студија о методологији теренских истраживања фолклора *Како разговарати о биљкама?* и други, који заправо представља драгоцјени резултат тог рада *Анџројолошко-линџисџички речник лековитој биља: Књажевац и околина*.

У раду *Јавор у срџској кулџури* Мирјана Стефановић досеже до питање идентитета националне културе и могућности његог постојања и опстанка у савременом свијету. Необичан и напосе оригиналан прилог исте ауторке у другој књизи *Посвећујем ове сџрукове смиља, ковила и чубра* посвећен је посвети тројици својих пријатеља коју је у својој књизи *Смрт мајке Јујовића* из 1918. године написао Милош Н. Ђурић. Символичким увезивањем имена три цвијета са карактерима тројице другова из младачких дана „највећи српски еџичар“ Милош Н. Ђурић се показао не само као „велики заљубљеник у народну песму“ него и проџиљиви познавалац њене семантике.

У зборнику из 2013. године објављена је и студија Мирјане Детелић *Гроб у гори (саџејство њросџорној и биљној кодџрања у еџици)* у којем се мноштвом примјера потврђује почетна теза „У традиџиској кулџури балканских Словена гора је место са највећим могућим бројем негативних конотација“ (2013: 99). Сахрањивање у гори претпоставља знатно шири магијски оквир у који је укључено и сађење одређених биљака за обиљежавање гробног мјеста: бор, јела, јабука, ружа, лоза, које се не повезују искључиво са култом мртвих, већ стога што услџед своје амбивалентности „представљају жртву мртвоме и обећање вечности које треба да му обезбеди спокој“ (2013: 106).

Посљедња студија првог зборника *Исцелиџељска моћ биља и фиџоџераџија данас* Неде Мимице Дукић донекле се може сматрати својеврсним епилогом. Врло студиозно је

дат преглед лијечења фитотерапијом у дијахроној и синхроној равни са примјерима „неких од најпознатијих и лековитих биљака које се користе у модерној фитотерапији, класификованих према терапијском деловању“ (2013: 123). Из тог прегледа можемо сазнати који се фитопрепарати користе у лијечењу обољења ЦНС-а, кардиоваскуларног система, које су то антиинфламаторне, а које хепатопротективне биљне дроге, која је улога биљака са фитоестрогенима и које се биљке користе у хемопревенцији карцинома. Овај рад јасно показује да је природа и њен биљни свијет непресушни извор лијекова, чак и „неизљечивих“ обољења, али закључна реченица нажалост не звучи оптимистично „Она је и даље бесконачан извор лекова који тек чекају да буду откривени“ (2013: 128).

На крају је дат занимљив прилог *Свети флоре у веровању, њричи, њесми, мајијској њракси и лечењу* са великим бројем примјера из различитих облика усмене традиције.

У другој свесци јављају се и три нове ауторке. Наташа Половина у тексту *Симболика крина у српској средњовековној књижевности* у којој на примјерима из старе српске књижевности указује на повезаност овог *блајовоној* цвијета са Богородицом, због чега се *неријетко* и назива Богородичин цвијет.

Низ веома занимљивих примјера обредне праксе понудила је у својој студији *Причешћивање биљем и њлодовима дрвећа* Соња Петровић. Ауторка показује како доступна етнографска грађа показује да „причешћивање биљем и плодовима садржи многе архаичне црте и може се представити у оквиру календарских обреда“ (2014: 77). Веома је занимљиво да ова врста ритуала не искључује и причест у цркви, него је схватана као својеврсна замјена у крајевима гдје црква није било. Посебан осврт је начињен на обред причешћивања „дрвећа ради обезбеђивања плодности и заштите“ (2014: 80). Сваким причешћем се учвршћује веза човјека и Бога или божанства, као и међусобна спона оних који се причешћују, а причешћивањем дрвећа појачава се њихова светост и благодност.

Занимљив прилог из књажевачког краја *Свети дрво – зајис као окосница кулјној меси*, дјело је Милене Милошевић Мицић. Овај занимљиви обичај веома је распрострањен у овом дијелу Србије и према мишљењу ауторке „представљају драгоцену наслеђе народне традиције ових простора“ (2014: 98).

Обје књиге су штампане двојезично са интересантним детаљем „да су песнички текстови у радовима ове књиге на енглески преведени дуквално (нису препевани, пошто је то немогуће), како би се стекао барем приближан увид у њихову садржину“ (2013: 157). Односно стихови су дати у оригиналу и преводу на енглески с тим да у многим случајевима потврђује како је заправо препјевање усмене традиције много лошија опција од овакве врсте језичке транспозиције, па би се *приређивачима* могла изрећи замјерка да је велика штета што нису преведени и прилози дати на крају српске половине обје књиге.

У *Најомени њриређивача* уз други том стоји како је ова књига замишљена као приручник за полазнике Летње школе српског фолклора „И у ту сврху може послужити“, али и да су радови, превазишавши своју „иницијалну намену“, прерасли у мале студије, као цјелина поставши поетикон фолклорне ботанике у Срба и „[...] тако их је могуће посматрати“ (2014: 161). У садејству ове двије књиге представљају изванредан прилог теми назначеној у наслову уз дјелотворне елементе који их уједно чине функционалним *њриручницима фолклорне ботанике*. Свих дванаест ауторки дале су дјелотворан допринос изучавању феномена биља у српској традиционалној култури, чиме је овај првенац *Центра за истраживање српског фолклора* оправдао своју сврху и намјену. Неопходно је свакако нагласити и улогу *приређивача*, уједно и организатора Летње школе српског фолклора, који је и јесу овим зборницима, одличним избором ауторки и њихових тема, овом *њриручнику* дали облик прворазредне фолклористичке научне студије.